

Opbouw preek voor zondag 31 mei 2020

ds. Martijn van Leerdam

Beste luisteraar,
Geliefde gemeente van onze Heer, Jezus Christus,

De ontkerkelijking is voltooid, op deze eerste Pinksterdag in 2020, in coronatijd. Deze lege kerk is een voorproefje hoe het voortaan elke week zal zijn, over korte tijd, misschien minder dan 10 of 20 jaar.

Er luisteren nog wel veel mensen naar deze uitzending. Meer dan er normaal in de kerk aanwezig zijn. Het schijnt dat vrijwel alle kerken die digitale vieringen uitzenden, zich mogen verheugen in meer luisteraars dan er normaal gesproken kerkgangers zijn. Dat is aardig, uiteraard, maar niets anders dan een toevalligheid.

Iedereen weet dat als de corona-epidemie straks weer overgewaaid is, of het nu gaat om maanden of jaren, alles al snel weer terugkeert naar normaal. Voor de kerk in elk geval.

Zelfs een grote ramp kan de kerk niet meer redden, zegt men: de critici van de kerk, en mensen die de kerk in hun persoonlijke leven vaarwel hebben gezegd.

We kunnen het ze niet kwalijk nemen. Want het frame van ‘ontkerkelijking’, en het verdwijnen van religie in het algemeen, is maar al te sterk.

De argumentatie van dat idee klinkt ongeveer zo:

‘We leven in een samenleving die steeds rationeler wordt. Wetenschap neemt de functie over van de mythische verhalen waar religie uit bestaat. Bovendien houden mensen tegenwoordig steeds minder van sociale controle en gaat iedereen zijn eigen gang. Daarom is religie op z’n retour, al een paar eeuwen lang, en straks is het helemaal weg. Afgezien van wat naïeve oude dametjes en kleine kinderen, die nu eenmaal niet beter weten dan dat.’

Sommige diepe denkers geloven zelfs dat de ontkerkelijking al begon voordat de kerk überhaupt bestond, namelijk in de tijd van de bijbel zelf, in het Oude Testament. De bijbeltekst van vandaag kan daarbij als voorbeeld dienen.

Let even op, hou me te goede: het is niet waar, dit beeld, maar zo wordt er wél gedacht. Al een paar honderd jaar lang.

Ooit, zo leggen deze diepe denkers uit, stonden God en mens dicht bij elkaar. De mens leefde in de natuur, en God was overal in de natuur. God was in de bomen en de dieren, in de lucht en in de regen, in de zon en in de maan. Er was in feite sprake van een veelgodendom. Elk element in de natuurlijke omgeving had namelijk zijn eigen god. Bomen, rivieren, dieren, noem maar op.

In de bijbel wordt gebroken met die opvatting van God, goden en de natuur. Ook in de bijbel komen nog diverse goden voor, maar er is er maar één die werkelijk telt. En die staat op een behoorlijk grote afstand van de mens. Je vindt hem alleen als je een hoge berg beklimt – en dan mag je van geluk spreken als je het er levend vanaf brengt.

De God van de bijbel is zo hoog, dat geen mens hem in de ogen kan zien. Mozes is de enige, en misschien nog wat notabelen die God uitverkoren heeft.

Daarmee worden hemel en aarde uit elkaar getrokken, zogezegd. En dat is het begin van het eind van elke vorm van godsdienst. Op den duur komt God zo ver van de mensen af te staan, dat hij onbereikbaar is, en we niet anders kunnen dan de conclusie trekken dat hij niet bestaat.

Zo wordt er al sinds de 19^e eeuw in kringen van filosofen en wetenschappers gedacht, en de afgeleide variant daarvan is maar al te populair bij het hele volk. ‘De kerk is iets van vroeger’, heet het dan. ‘Eigenlijk is het toch allemaal bijgeloof. En machtsmisbruik. Je kunt toch niet in een God geloven die de hele wereld heeft gemaakt, maar vervolgens niets doet als er iets ergs gebeurt? Wat is dat voor God?’

Pinksteren

In meer dan één opzicht is dit beeld, deze argumentatie, echter zelf een mythe van de moderne tijd. Alleen in een paar West-Europese landen, in hoogopgeleide kringen en stedelijke gebieden vooral, zoals in Nederland, is er echt sprake van grootscheepse ontkerkelijkheid. De islam is namelijk niet de enige wereldgodsdienst die de afgelopen jaren enorm is gegroeid. Ook het christendom groeit wereldwijd enorm, harder dan welke wereldgodsdienst dan ook.

Godsdiensten worden niet kleiner. Ze veranderen alleen. En veranderen, dat hebben godsdiensten altijd gedaan.

Dat is wat er met Pinksteren ook gebeurt. U kent natuurlijk het bijbelse Pinksterverhaal. Toch? Mag ik dat nog bekend veronderstellen, in het Nederland van 2020? Het verhaal waarin de leerlingen van Jezus, na zijn hemelvaart, in een gesloten kamer zitten te sippen, en er plotseling een windvlaag opsteekt? Het verhaal van wind en vuur, waarbij er vlammen verschijnen op de hoofden van de leerlingen, en ze vervuld worden van de heilige Geest, waarop ze in allerlei vreemde talen beginnen te spreken op straat. In het multiculturele Jeruzalem van bijna 2.000 jaar geleden? Dat verhaal, kent u dat nog? Dat is het verhaal van Pinksteren.

Het is een verhaal waarin oude religieuze gewoonten als sneeuw voor de zon verdwijnen, omdat er plotseling een nieuwe begeestering voor in de plaats gekomen is. De profeten van deze nieuwe wending zijn zelf al net zo verrast als hun toehoorders.

Het begint met amper twee handen vol leerlingen. Maar in één dag breidt hun aantal zich uit met ongeveer 3.000 man. Een versuft en inspiratieloos stelletje volgelingen verandert in een geestrijke groep religieuze entrepreneurs.

Met hulp van de Geest krijgen zij de boel op de helling, gooien zij het over een andere boeg, en veranderen ze het aanzicht van het religieuze landschap van hun tijd – niet alleen in Jeruzalem, maar in het hele Middellandse Zeegebied – en niet alleen in hun eigen tijd, maar tot op de dag van vandaag.

Volgens sommige mensen wordt de tendens tot ontkerkelijkheid al in de tijd van Mozes ingezet, en duurt die voort tot op de dag van vandaag. Tot op een dag alle godsdienst verdwenen is.

Volgens anderen begint het in de tijd van Jezus pas echt.

En volgens nog weer anderen is onze eigen tijd, de 21^e eeuw, opnieuw zo’n tijd van grote verandering. Een verandering die niet inhoudt dat religie aan invloed verliest, hooguit in een paar kleine West-Europese landen misschien – dat is een mythe van de 19^e eeuw – maar wel dat zij transformeert.

Dat vieren wij vandaag. Want Pinksteren is het transformatiefeest van het christelijk geloof. Pinksteren is het feest van verandering en onverwachte groei. Het is het feest van het enthousiasme dat plotseling kan opvlammen, juist in een tijd van teleurstelling en droefenis.

Juist in een tijd van een vrijwel lege kerk.

De toekomst is nog ongewis. Er kan van alles gebeuren. Er zal ook van alles gebeuren, dat weten we van het bijbelse Pinksterverhaal. De apostelen gaan op reis, de één meer dan de ander, en er ontstaan overal gemeenschappen. Er ontstaan conflicten ook. De geschiedenis van de kerk is een geschiedenis van bloed en Geest. Ook dat duurt voort tot op de dag van vandaag.

Maar dat er toekomst is, en dat er iets op het spel staat, dat is voor iedereen duidelijk. Wat er nu gebeurt, is van het grootste belang.

Exodus

We hebben de afgelopen maanden bijna wekelijks uit het bijbelboek Exodus gelezen. U kunt zich vast nog wel een paar van die verhalen herinneren. Daarom lezen we vandaag niet het Nieuw Testamentische pinksterverhaal, maar sluiten we de reeks lezingen uit Exodus af.

Of eigenlijk sluiten we het niet af. Want de reeks verhalen uit Exodus eindigt met een verbond. Een verbond tussen God en zijn volk. En dat verbond is ook iets van ons.

Nu vraagt u zich misschien af: wat hebben wij daar nou mee te maken, het gaat in de bijbel toch gewoonlijk over Israël? En niet over Europa of Amsterdam?

Dat klopt, maar het gaat over meer dan Israël alleen. Mozes beklimt de berg van God. Dit keer gaat hij niet alleen. Hij neemt zeventig oudsten van het volk met zich mee.

Zeventig oudsten van het volk. Sommige uitleggers hebben daarvan gezegd: Mozes deelt zijn voorgangersrol in Israël met zijn leiderschapsteam. Wat je hier ziet, is een soort prototype kerkenraad, dat met haar voorganger de berg op gaat om God te zien. En tegelijkertijd een theocratisch volksbestuur, een premier met zijn kabinet. Dat is één manier om de tekst te begrijpen, maar ik denk niet dat we het alleen maar zo hoeven te zien.

In de bijbel staan veel getallen, en soms betekenen die getallen iets. Het kon weleens zijn dat het getal zeventig hier veelbetekenend is. Zeventig is namelijk het getal dat voor de volheid staat. Voor alles en iedereen. Voor alle mensen en alle volken bij elkaar.

Eerder al richt Mozes twaalf gedenkstenen op, aan de voet van de berg. Voor elk van de stammen van Israël één. Dat is het hele volk Israël. Later in de bijbel kiest Jezus niet toevallig twaalf leerlingen. En dan volgen de zeventig leiders die Mozes meeneemt op de berg.

Israël blijft dus Gods uitverkoren volk. En tegelijkertijd gaat Mozes met representanten van de hele mensheid, in al onze diversiteit, op de berg van God omhoog, om aan tafel te gaan met God. Daarvoor staat deze klimtocht symbool. Innerlijk vernieuwd keren zij vervolgens weer naar beneden terug.

Binnen dit verbond is er ruimte voor iedereen.

Zo nodigt God ook ons uit, tot het voeden van een nieuwe geest. Tot het opdoen van nieuwe inspiratie. Tot het hervinden van enthousiasme, houvast en hoop.

Het is geen Pinksterverhaal zoals het Pinksterverhaal van het Nieuwe Testament, waarin de leerlingen van Jezus plotseling alle talen van de wereld spreken en de straat op gaan, in het multiculturele Mokum – in dat geval: Jeruzalem. Maar met een beetje goede wil, zien we het spectrum van de menselijke diversiteit hier wel degelijk terug – en dus ook – ons zelf.

Tot slot

Er is een tijd van geduldig lijden, en een tijd van vrolijk de straat op gaan.

Er is een tijd van afstand houden, en een tijd om elkaar te knuffelen.

Er is een tijd van eenzaamheid, en een tijd van verbondenheid.

Er is een tijd van stagnatie, en een tijd van vernieuwing.

Dat moeten we, voortbordurend op Prediker, die woorden als deze in zijn bijbelboek gebruikt, wel toegeven. Zeker in onze rare tijd.

Hoe houden we elkaar vast?

Dat is nu de vraag.

We houden elkaar vast door geloof.

We houden elkaar vast door hoop.

We houden elkaar vast door liefde.

We houden elkaar vast door te blijven lezen, te blijven zingen, en te blijven zoeken, alleen en met elkaar.

Beste luisteraar: houd moed. Samen geloven wij in een nieuw begin. Samen verzetten wij ons tegen onheilsprofetieën, en zoeken wij naar sporen van Gods nieuwe wereld. En samen bereiden we ons daarop voor.

Het heilige verlangen leeft. De liefde voor God verdwijnt niet. Zij verandert, hooguit – en dat is goed.

In de naam van de Vader, de Zoon, en de heilige Geest.

Amen.